TARİH

11. SINIF | **YAZILIYA HAZIRLIK** | **TYMM 2026-2027**

1. DÖNEM - 1. ORTAK YAZILI · SENARYO 4

Hazırlayan: **Murat Altun**

Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır.

1. Aşağıdaki tabloda Osmanlı Devleti'nin 1683-1700 yılları arasında yaşadığı bazı gelişmeler ve bu gelişmelerin sonuçlarından bazıları verilmiştir.

Gelişme	Sonuçlarından bazıları
II. Viyana Kuşatması (1683)	Kahlenberg Muharebesi'nde yenilen Osmanlı ordusu Belgrad'a çekildi. Avusturya, Venedik ve Lehistan, Papa'nın öncülüğünde Kutsal İttifak'ı kurdu (1684). Osmanlı Devleti, 1686'da Rus Çarlığı'nın da katıldığı bu ittifaka karşı yaklaşık on dört yıl dört cephede savaştı.
Karlofça Antlaşması (1699)	Macaristan'ın büyük bölümü ve Erdel Avusturya'ya, Mora ve Dalmaçya'nın büyük bölümü Venedik'e, Podolya Lehistan'a bırakıldı.
İstanbul Antlaşması (1700)	Azak Kalesi Rus Çarlığı'na bırakıldı. Rusların İstanbul'da sürekli elçi bulundurması kabul edildi. Rus Çarlığı'nın Kırım hanına ödediği yıllık vergi kaldırıldı.

(Tablo, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.)

1.1. Tablodan yararlanarak II. Viyana Kuşatması'nın sonuçlarının Karlofça ve İstanbul antlaşmalarına nasıl zemin hazırladığını açıklayınız. (5 puan)

1.2. Karlofça ve İstanbul antlaşmalarının sonuçlarını toprak kayıpları ve diplomatik ilişkiler bakımından karşılaştırınız. (5 puan)

1.3. "Karlofça Antlaşması, Osmanlı tarihinde bir dönüm noktasıdır." yargısına katılıp katılmadığınızı belirtiniz ve görüşünüzü iki gerekçeyle destekleyiniz. (5 puan)

2. Prut Savaşı'ndan sonra Karlofça'da kaybettiği toprakları geri almak isteyen Osmanlı Devleti, 1714'te Venedik'e savaş açtı ve Mora'yı geri aldı. Avusturya'nın Venedik'in yanında savaşa katılmasıyla (1716) Petervaradin'de yenilen Osmanlı ordusu, Temeşvar'ı ve Belgrad'ı kaybetti. Karlofça ve Pasarofça antlaşmalarının görüşmelerinde İngiltere ile Hollanda, Belgrad Antlaşması'nın görüşmelerinde ise Fransa arabuluculuk yaptı. *(Bu paragraf, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)*

Aşağıdaki soruları Kaynak A ve Kaynak B'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

"Taraflar arasında cereyan eden muharebelerden sonra imzalanan Pasarofça Barışı'nın (21 Temmuz 1718) maddelerinden anlaşıldığı üzere Habsburglar, Osmanlılar karşısında dikkate şayan bir üstünlük ve avantaj elde etmiştir. Söz konusu antlaşmayla son Macar eyaletini, Temeşvar'ı ve Belgrad da dahil olmak üzere Kuzey Sırbistan'ı Habsburglara terk eden Osmanlılar, Balkanlar'da itibar kaybetmiş ve uğradığı büyük toprak kayıpları neticesinde Orta Avrupa'nın üstün devleti olma vasfından uzaklaşmaya başlamıştır."

(Karagöz, 2019; ders kitabından alınmıştır.)

Kaynak B

"1736 yılında başlayan ve Avusturya-Rusya ittifakı neticesinde iki ayrı cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı orduları, 22 yıl sonra 1739 yılında Belgrad'ı tekrar fethetmiş ve yapılan Belgrad Barış Antlaşması ile tekrar Avrupa kapılarına dayanan bir konuma gelmiştir. Fakat diplomatik manada, Osmanlı Devleti bu barışı da, yabancı bir devletin tavassutu ve garantörlüğü altında imzalamıştır. (…) Bu antlaşmanın diğer önemli bir yönü ise, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında elli yıla yakın bir zaman sürecek olan barışın başlangıcı olmasıdır."

(Savaş, 1999; ders kitabından alınmıştır. tavassut: aracılık)

2.1. Kaynak A ve Kaynak B'ye göre Pasarofça ve Belgrad antlaşmalarının Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'daki konumuna etkilerini karşılaştırınız. (6 puan)

2.2. Karlofça, Pasarofça ve Belgrad antlaşmalarının yabancı devletlerin arabuluculuğuyla imzalanmasını Osmanlı diplomasisi açısından değerlendiriniz. (4 puan)

2.3. "Osmanlı Devleti, 1718-1739 yılları arasında Avrupa'daki askerî gücünü tamamen yitirmiştir." yargısını kaynaklardan yararlanarak değerlendiriniz. (5 puan)

3. Tarih öğretmeni, Lale Devri (1718-1730) ile ilgili sunum hazırlayan öğrencilerinden aşağıdaki gelişmeleri bir değişim tablosunda göstermelerini istemiştir.

No	Lale Devri'nde yaşanan gelişme
1	İbrahim Müteferrika ile Mehmed Said Efendi'nin girişimleriyle ilk Türk matbaası kuruldu.
2	Doğu ve Batı'da yazılmış önemli eserleri Türkçeye çevirmek için bir tercüme heyeti oluşturuldu.
3	Yangınlarla daha iyi mücadele etmek için tulumbacılardan oluşan ilk düzenli itfaiye teşkilatı kuruldu.
4	İstanbul Boğazı'nın güvenliği için Kız Kulesi onarıldı ve kuledeki fener yenilendi.
5	Ayasofya Meydanı'nda, Avrupa etkisini yansıtan renkli ve yaldızlı bezemelerle süslü Sultan III. Ahmed Çeşmesi yaptırıldı.
6	İstanbul'da bir çini imalathanesi kuruldu, İznik ve Kütahya'daki imalathaneler yenilendi.
7	Saray erkânının da katıldığı Çırağan eğlenceleri ve helva sohbetleri gelenek hâline geldi.
8	İstanbul'un kıyılarındaki mesire yerleri canlandı, kır gezintileri ve eğlenceleri yaygınlaştı.

(Gelişmeler, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak soru için derlenmiştir.)

Bilim ve kültür	Sanat ve mimari	Toplumsal hayat	Kamu hizmetleri
…	…	…	…

3.1. Gelişmelerin numaralarını değişim tablosunda ilgili alanlara yazınız. (8 puan)

3.2. Bu değişimlerin 1718-1730 yılları arasında yoğunlaşmasının nedenlerini dönemin siyasi ve askerî koşullarıyla ilişkilendirerek açıklayınız. (6 puan)

3.3. Tablodaki gelişmelerden yararlanarak Lale Devri'ndeki değişimin yalnızca Batı'dan alınan yeniliklerden oluşup oluşmadığını kendi ifadelerinizle açıklayınız. (6 puan)

4. Aşağıdaki soruları Kaynak A, Kaynak B ve Kaynak C'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

Tarihçi Ahmet Refik Altınay, Lâle Devri adlı eserinde dönemin lale merakını şöyle anlatır:

"Hiçbir devirde lâlenin bu derece ilgi gördüğü görülmedi. (…) Avrupa'nın her köşesinden İstanbul'a çeşitli cinste ve çeşitli renkte lâleler getiriliyordu. (…) Lâlelerin bu derece değer bulması, halk arasında da yarışma duygusu ortaya çıkardı. (…) Lâle ticareti, İstanbul'da mücevhercilik gibi bir sanat haline gelmişti. Lâle ticareti yapanlar her tarafta çoğaldı."

(Altınay, 2014; ders kitabından alınmıştır.)

Kaynak B

Lale Devri'nde saray çevresinde gösterişli bir yaşam tarzı benimsendi, lüks eşya ve giyim tüketimi arttı. Bu sırada İran'la savaşlar sürüyordu. 1730'da İran'da daha önce ele geçirilen bazı yerlerin yeniden kaybedilmesi üzerine yeni bir sefer kararı alındı ve seferin masrafları için halktan yeni vergiler istendi. Anadolu ve Rumeli'de artan eşkıyalık olayları İstanbul'a büyük bir göçe yol açtı; şehirde işsizlik, pahalılık ve güvenlik endişesi arttı. Liyakatsiz atamalar ve esnafın yaşadığı zorluklar da eklenince bir yeniçeri olan Patrona Halil'in önderliğinde başlayan isyana esnaf, halk ve bazı ulema da katıldı (1730). Sultan III. Ahmed, isyancıların isteği üzerine Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı idam ettirdi ve tahtı yeğeni I. Mahmud'a bıraktı. Lale Devri'nin sembolü olan bazı köşk ve bahçeler isyancılar tarafından tahrip edildi.

(Bu metin, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

Kaynak C

"(…) Basımevi açıldıktan ve işe başladıktan sonra da ulemâ ocağından bir karşı koyma gelmediği gibi, kısa süre sonra çıkan Patrona ayaklanmasında da kitap basmaya karşı bir istek ileri sürülmemiş, onu kapatma gibi bir olay da hiçbir yerde kaydedilmemiştir." *(Berkes, 2003; ders kitabından alınmıştır.)*

Bilgi: İbrahim Müteferrika'nın matbaasında 1729'dan 1743'e kadar dil bilimi, tarih, coğrafya ve astronomi gibi alanlarda 17 eser basıldı. I. Mahmud Dönemi'nde ordu, Avrupa'dan getirilen uzmanların yardımıyla yeniden düzenlendi; 1734'te Humbaracı Ahmed Paşa, hendesehane adlı bir okul açtı.

4.1. Kaynak A'ya göre lale merakının toplumda nasıl yayıldığını açıklayınız ve bu durumu israf ve tasarruf kavramları açısından değerlendiriniz. (6 puan)

4.2. Kaynak B'ye göre Patrona Halil İsyanı'nın nedenlerini ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak sınıflandırınız ve her biri için bir örnek yazınız. (6 puan)

4.3. Kaynak B ve Kaynak C'yi bilgi notuyla birlikte değerlendirerek Patrona Halil İsyanı'nın Lale Devri'nde başlayan değişimi sona erdirip erdirmediğini değişim ve süreklilik açısından yorumlayınız. (8 puan)

5. Aşağıdaki soruları Kaynak A ve Kaynak B'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

1755 Lizbon Depremi'ni yaşayan Rahip Charles Davy'nin anlatısından aktarılanlar:

"(…) Davy yıkılan binadan çıktı, Aziz Paul Kilisesi'nin kalıntılarının üzerinden tırmandı ve Tagus Nehri'ne yöneldi. Etrafındaki binalar yıkılmaya devam ediyor ve ilk sarsıntılardan kurtulan insanlar sokakları dolduruyordu. (…) Alevler tüm Lizbon'a yayıldı. Düşen molozların dar sokakları kapatması yangına müdahaleyi zorlaştırdı. (…) Lizbon'daki sarsıntılar ve yangınlar sona erdiğinde, hayatta kalan Davy şöyle yazdı: 'Bu geniş ve zengin şehir artık büyük bir enkaz yığınından başka bir şey değil. Zenginler ve yoksullar şu anda aynı durumda.'"

(Joel, 2015; ders kitabından alınmıştır.)

Kaynak B

İstanbul'da yaşayan Ermeni halk şairi Minas Ceranyan'ın 1766 İstanbul Depremi üzerine yazdığı şiirden:

Çarşılar kapandı, evler boşandı
Meydanlar hep çadır ile döşendi
Herkes nasıl suçu varmış düşündü
Kem gözden kaygıya daldı İstanbul

Çok binalar temelinden söküldü
Nice kimselerin beli büküldü
Herkesin gözünden kan yaş döküldü
Sonundan günahın bildi İstanbul

(Pamukciyan, 2002; ders kitabından alınmıştır.)

5.1. Kaynak A ve Kaynak B'den yararlanarak iki depremin şehir halkının günlük yaşamına ortak etkilerinden ikisini yazınız. (4 puan)

5.2. Kaynak B'de depremin "suç" ve "günah" kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. İki depremin halk ve düşünürler tarafından nasıl yorumlandığını benzerlik ve farklılıkları açısından karşılaştırınız. (6 puan)

6. Aşağıdaki tabloda 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerine ilişkin bazı bilgiler verilmiştir.

	1755 Lizbon Depremi	1766 İstanbul Depremi
Tarih ve tahminî büyüklük	1 Kasım 1755; yaklaşık 8,3	22 Mayıs 1766; yaklaşık 7,5
Can kaybı	Kaynaklara göre 10 bin ile 100 bin arasında	Yaklaşık 4-5 bin
Şehrin ekonomik önemi	Portekiz'in en önemli ticaret merkezi; başta Brezilya olmak üzere sömürgelerle yapılan ticaretin kilit noktası	Devletin başkenti; farklı bölgelerden gelen ürünlerin toplandığı ve ülke ticaretinin yönetildiği merkez
Ekonomik kayıplar	Limandaki büyük tesislerin çoğu yıkıldı; yerli ve yabancı tüccarlar büyük kayıplar yaşadı. Kraliyet sarayındaki ve kiliselerdeki değerli eşyaların büyük bölümü enkaz altında kaldı.	Değirmen ve fırınların yıkılması ekmek teminini zorlaştırdı; su şebekesi, yollar ve depolar hasar gördü. Maddi zararın yaklaşık 22.000 keseyi bulduğu tahmin edilmektedir.
Alınan ekonomik tedbirler	Avrupa ülkelerinden ayni ve nakdî yardım geldi. Yeniden inşa için ithal mallarından %4 oranında ek vergi alındı. 1761'de devletin gelir ve giderlerini merkezden yönetecek kraliyet hazinesi kuruldu.	Her evden 22 akçe ek vergi alınmasına karar verildi. II. Bayezid'in kurduğu vakfın dört yıllık geliri cami ve imaretlerin onarımına ayrıldı. İnşaat malzemesi fiyatlarına ve işçilik ücretlerine narh konuldu.
Yeniden yapılanma	Öne çıkan inşaat sektörü sayesinde ekonomi yeniden canlandı.	Depremi izleyen birkaç yıl boyunca şehir adeta bir şantiyeye dönüştü.

(Tablo, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Bilgi: Tarihî depremlerin büyüklüğü, dönemin kayıtlarındaki hasar bilgilerinden tahmin edildiği için kaynaklarda farklı değerler verilebilir. Dönemin nüfus ve ölüm kayıtları eksik olduğundan Lizbon Depremi'ndeki can kaybı da kaynaklarda geniş bir aralıkta gösterilir. Osmanlı Devleti'nde kese, 500 kuruşluk bir hesap birimiydi; narh ise devletin mal ve hizmetler için belirlediği resmî fiyattı.

6.1. Tablodan yararlanarak iki depremin ekonomik etkilerinin benzer yönlerinden ikisini yazınız. (6 puan)

6.2. İki depremin ekonomik etkilerinin farklı yönlerinden ikisini, her iki depremi de dikkate alarak yazınız. (8 puan)

6.3. Tablodaki bilgilerden hareketle günümüzde büyük bir şehirde depremin ekonomik zararlarını azaltmak için deprem öncesinde alınabilecek iki önlem öneriniz. Her önerinizi tablodaki bir bilgiyle ilişkilendiriniz. (6 puan)

ÖĞRENME ÇIKTILARI VE BECERİLER

SORU NO	ÖĞRENME ÇIKTISI	BECERİLER
1	TAR.11.1.1. Osmanlı Devleti'nin 1683-1789 yılları arasındaki siyasi ve askerî mücadelelerini sonuçları açısından değerlendirebilme	Alan becerileri: SBAB1. Zamanı Algılama ve Kronolojik Düşünme (KB2.17. Değerlendirme), SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma
2	TAR.11.1.1. Osmanlı Devleti'nin 1683-1789 yılları arasındaki siyasi ve askerî mücadelelerini sonuçları açısından değerlendirebilme	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama), SBAB1. Zamanı Algılama ve Kronolojik Düşünme (KB2.17. Değerlendirme) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma
3	TAR.11.1.2. Lale Devri'nde Osmanlı devlet ve toplum hayatında meydana gelen değişimi tarihsel bağlamı içerisinde yorumlayabilme	Alan becerileri: SBAB4. Değişim ve Sürekliliği Algılama (SBAB4.2. Değişim ve Sürekliliği Neden ve Sonuçlarıyla Yorumlama), SBAB11. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram (SBAB11.1. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Okuma ve Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma
4	TAR.11.1.2. Lale Devri'nde Osmanlı devlet ve toplum hayatında meydana gelen değişimi tarihsel bağlamı içerisinde yorumlayabilme	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama), SBAB4. Değişim ve Sürekliliği Algılama (SBAB4.2. Değişim ve Sürekliliği Neden ve Sonuçlarıyla Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB3.1. Karar Verme · Değer: D17. Tasarruf
5	TAR.11.1.3. 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerini ortaya çıkardığı etkiler bakımından karşılaştırabilme	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma · Değer: D5. Duyarlılık
6	TAR.11.1.3. 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerini ortaya çıkardığı etkiler bakımından karşılaştırabilme	Alan becerileri: SBAB11. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram (SBAB11.1. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Okuma ve Yorumlama), SBAB7. Mekânsal Düşünme (SBAB7.11. Mekânda Desenlenen Farklı Coğrafi Olaylar, Olgular, Konular veya Mekânları Çözümleme) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma, KB3.2. Problem Çözme · Değer: D5. Duyarlılık

PUANLAMA TABLOSU						
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**TOPLAM**
15	*15*	*20*	*20*	*10*	*20*	***100***

Bu sınav, 2026-2027 eğitim öğretim yılı 1. dönem konu-soru dağılım tablosundaki 1. ortak yazılı **Senaryo 4** dağılımına göre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 11. sınıf öğretim programı esas alınarak hazırlanmıştır. Hazırlayan: Murat Altun. Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının resmî yayını değildir; görseller Blender ile oluşturulmuştur.

ÇÖZÜMLER

1. Doğru cevap:

1.1. **(5 puan)**

- Kahlenberg yenilgisiyle Osmanlı ordusunun taarruz gücünün kırıldığının ve geri çekilmenin başladığının belirtilmesi **(1 puan)**
- Bu yenilginin ardından Kutsal İttifak'ın kurulduğunun, Rus Çarlığı'nın da katılmasıyla Osmanlı Devleti'nin uzun süre birden çok cephede savaşmak zorunda kaldığının belirtilmesi **(2 puan)**
- Uzun ve çok cepheli savaşlarda alınan yenilgiler ve tükenen insan ve mali kaynaklar nedeniyle Osmanlı Devleti'nin barış istemek zorunda kaldığının, bu barışların Karlofça ve İstanbul antlaşmaları olduğunun açıklanması **(2 puan)**

Kısmi puan: Olaylar neden-sonuç ilişkisi kurulmadan yalnızca sıralanırsa en fazla 2 puan verilir.

1.2. **(5 puan)**

- Toprak kayıpları: Karlofça'da Avusturya, Venedik ve Lehistan'a Macaristan'dan Mora'ya ve Podolya'ya uzanan çok geniş toprakların bırakıldığının; İstanbul Antlaşması'nda ise yalnızca Azak Kalesi'nin bırakıldığının ancak bu kalenin Rusların Karadeniz'e inmesi bakımından stratejik önem taşıdığının belirtilmesi **(2 puan)**
- Diplomatik ilişkiler: Karlofça'nın birden çok devletle imzalanan ve Osmanlı Devleti'nin yenilen taraf olarak büyük tavizler verdiği çok taraflı bir antlaşma olduğunun; İstanbul Antlaşması'nın ise Rus Çarlığı ile imzalanan ikili bir antlaşma olduğunun belirtilmesi **(1 puan)**
- İstanbul Antlaşması'yla Rusya'nın İstanbul'da sürekli elçi bulundurma hakkı kazanarak diplomatik itibarını artırdığının ya da Kırım hanına vergi ödemekten kurtularak bölgedeki konumunu güçlendirdiğinin belirtilmesi **(1 puan)**
- Ortak yön olarak iki antlaşmanın da Kutsal İttifak Savaşları'nı sona erdiren ve Osmanlı Devleti'ne toprak kaybettiren antlaşmalar olduğunun belirtilmesi **(1 puan)**

1.3. **(5 puan)**

- Yargıya katılıp katılmadığının açıkça belirtilmesi **(1 puan)**
- Görüşü destekleyen iki doğru gerekçenin yazılması; her gerekçe 2 puandır **(4 puan)**

Katılan görüş için kabul edilecek gerekçeler: Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletler karşısında ilk kez büyük ve kalıcı toprak kaybına uğraması; Orta Avrupa'daki ilerleyişin sona ermesi ve Osmanlı Devleti'nin kaybettiği toprakları geri alma çabasına yönelmesi; Avrupa'nın askerî üstünlüğünün fark edilerek yenilik arayışlarının başlaması; barışın çok taraflı müzakerelerle ve yabancı arabulucularla yapılması.

Katılmayan görüş için kabul edilecek gerekçeler (gerekçeli olmak şartıyla): Osmanlı Devleti'nin bu antlaşmadan sonra da üç kıtaya yayılan büyük bir devlet olmayı sürdürmesi; Prut Antlaşması'yla Azak'ı, Belgrad Antlaşması'yla Belgrad'ı geri alması ve Mora'yı Venedik'ten geri alıp Pasarofça Antlaşması'yla elinde tutması gibi kayıplarının bir kısmını telafi etmesi.

Kısmi puan: Gerekçe tablodaki ya da konuyla ilgili bilgilerle desteklenmeden genel ifadelerle yazılırsa her gerekçe için 1 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 1.1. Kahlenberg'de yenilen Osmanlı ordusu geri çekildi. Bu yenilgiden cesaret alan Avusturya, Venedik ve Lehistan Kutsal İttifak'ı kurdu, sonra Rusya da ittifaka katıldı. Osmanlı Devleti yaklaşık on dört yıl dört cephede savaştı, yenilgiler ve tükenen kaynaklar nedeniyle barış istemek zorunda kaldı. Bu barışlar Karlofça ve İstanbul antlaşmalarıdır. 1.2. Karlofça'da Macaristan, Erdel, Mora,

Dalmaçya ve Podolya gibi çok geniş topraklar kaybedildi; İstanbul Antlaşması'nda ise yalnızca Azak Kalesi kaybedildi fakat bu kale Rusların Karadeniz'e inmesini kolaylaştırdı. Karlofça birçok devletle yapılan çok taraflı bir barıştır; İstanbul Antlaşması ise Rusya ile yapılmıştır; Rusya İstanbul'da sürekli elçi bulundurma hakkı kazanmış ve Kırım hanına vergi ödemekten kurtulmuştur. İkisi de Osmanlı Devleti'ne toprak kaybettirmiştir. 1.3. Katılıyorum. Osmanlı Devleti ilk kez Avrupalı devletlere bu kadar büyük ve kalıcı topraklar bırakmıştır. Ayrıca bu antlaşmadan sonra Orta Avrupa'daki ilerleyişi sona ermiş, Osmanlı Devleti kaybettiği toprakları geri almaya çalışan ve Avrupa'dan yenilikler alan bir devlet hâline gelmiştir.

Yanlış cevap: Kahlenberg Muharebesi'nin Osmanlı zaferiyle sonuçlandığının yazılması; Azak'ın Karlofça'da Avusturya'ya bırakıldığının ya da Mora'nın Lehistan'a verildiğinin yazılması; 1.3'te gerekçe göstermeden yalnızca "katılıyorum" veya "katılmıyorum" yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

2. Doğru cevap:

2.1. **(6 puan)**

- Pasarofça Antlaşması'yla Temeşvar'ın ve Belgrad dâhil Kuzey Sırbistan'ın Avusturya'ya bırakıldığının, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da itibar kaybedip Orta Avrupa'nın üstün devleti olma özelliğinden uzaklaştığının belirtilmesi **(2 puan)**
- Belgrad Antlaşması'yla Belgrad'ın geri alındığının ve Osmanlı Devleti'nin yeniden "Avrupa kapılarına dayanan" bir konuma geldiğinin, Pasarofça'daki kayıpların bir bölümünün telafi edildiğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- Karşılaştırmanın yapılması: Pasarofça'da Avusturya'nın üstün geldiği ve Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'daki konumunun zayıfladığı, Belgrad'da ise Osmanlı Devleti'nin üstün geldiği, konumunu güçlendirdiği ve Avusturya ile uzun süreli bir barış dönemine girdiği **(2 puan)**

Kısmi puan: İki antlaşmanın sonuçları ayrı ayrı doğru yazılır ancak karşılaştırma yapılmazsa en fazla 4 puan verilir.

2.2. **(4 puan)**

- Osmanlı Devleti'nin bu savaşları kendi gücüyle ve kendi şartlarıyla değil Avrupalı devletlerin aracılığıyla sona erdirebildiğinin, böylece Avrupa diplomasisine ve devletler arasındaki dengeye bağımlılığının arttığının belirtilmesi **(2 puan)**
- Arabulucu devletlerin barış görüşmelerinde kendi çıkarlarını gözettiğinin (ör. Fransa'nın Avusturya'ya karşı kendi çıkarı için Osmanlı lehine çaba göstermesi) ve Osmanlı Devleti'nin bu süreçte Avrupa diplomasisini tanıyıp ondan yararlanmayı öğrendiğinin belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Yalnızca "Osmanlı Devleti diplomasiye önem vermiştir." gibi gerekçesiz bir yargı yazılırsa 1 puan verilir.

2.3. **(5 puan)**

- Yargının doğru olmadığının ya da tam olarak doğru olmadığının belirtilmesi **(1 puan)**
- Pasarofça Antlaşması'yla toprak ve itibar kaybedildiğinin, Osmanlı Devleti'nin bundan sonra Orta Avrupa'dan çekilerek savunmaya geçtiğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- Buna karşılık Osmanlı ordusunun 1739'da Belgrad'ı geri aldığının, Avusturya ile elli yıla yakın sürecek bir barışı sağladığının, dolayısıyla askerî gücünü tamamen yitirmediğinin belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Öğrenci yargıya katıldığını yazar ve yalnızca Pasarofça'daki kayıpları gerekçe gösterirse en fazla 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 2.1. Pasarofça Antlaşması'yla Temeşvar ve Belgrad dâhil Kuzey Sırbistan Avusturya'ya bırakıldı; Osmanlı Devleti Balkanlar'da itibar kaybetti ve Orta Avrupa'nın üstün devleti olmaktan uzaklaştı. Belgrad Antlaşması'yla ise Belgrad geri alındı ve Osmanlı Devleti yeniden Avrupa kapılarına dayandı. Yani Pasarofça Orta Avrupa'daki konumu zayıflatmış, Belgrad bu kaybın bir bölümünü telafi ederek Avusturya ile uzun bir barış dönemi başlatmıştır. 2.2. Osmanlı Devleti bu üç barışı da İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi devletlerin aracılığıyla imzaladı. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin savaşları artık kendi gücüyle sona erdiremediğini ve Avrupa'daki güç dengesine bağımlı hâle geldiğini gösterir. Arabulucular kendi çıkarlarını da gözetmiştir; ancak Osmanlı Devleti de Avrupa diplomasisini tanımaya ve kullanmaya başlamıştır. 2.3. Bu yargı doğru değildir. Pasarofça'da toprak kaybedilmiş ve Osmanlı Devleti savunmaya geçmiştir; fakat 1739'da Avusturya ordusunu yenerek Belgrad'ı geri almış ve Avusturya ile elli yıla yakın sürecek bir barış sağlamıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti askerî gücünü tamamen yitirmemiştir.

Yanlış cevap: Belgrad'ın Pasarofça Antlaşması'yla geri alındığının ya da Belgrad Antlaşması'yla Avusturya'ya bırakıldığının yazılması; Belgrad Antlaşması'nda Fransa yerine İngiltere ve Hollanda'nın arabulucu olarak gösterilmesi; 2.3'te kaynaklara dayanmadan yalnızca "katılıyorum" ya da "katılmıyorum" yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

3. Doğru cevap:

3.1. **(8 puan)** Doğru alana yazılan her gelişme 1 puandır.

- Bilim ve kültür: 1 ve 2 **(2 puan)**
- Sanat ve mimari: 5 ve 6 **(2 puan)**
- Toplumsal hayat: 7 ve 8 **(2 puan)**
- Kamu hizmetleri: 3 ve 4 **(2 puan)**

Kısmi puan: Aynı numara birden fazla alana yazılırsa o numara için puan verilmez.

3.2. **(6 puan)**

- Pasarofça Antlaşması'ndan (1718) sonra Avrupa'da barış ortamının sağlandığının, Osmanlı yönetiminin kaybedilen toprakları geri alma stratejisinden vazgeçip savaştan kaçınan, barış odaklı bir politika izlediğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Karlofça ve Pasarofça'da alınan yenilgilerle Avrupa'nın askerî ve teknolojik üstünlüğünün kabul edildiğinin, bu nedenle Avrupa'yı tanıma ve ondan yararlanma ihtiyacı doğduğunun belirtilmesi **(2 puan)**
- Sultan III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın yenilikleri desteklediğinin; askerî unsurların yönetimdeki etkisinin azalıp kalem ehlinin önem kazandığının ya da Avrupa başkentlerine geçici elçiler gönderilerek Avrupa'nın yakından tanındığının belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Nedenler dönemin siyasi ve askerî koşullarıyla ilişkilendirilmeden "Osmanlılar yenilik istedi." gibi genel ifadelerle yazılırsa en fazla 2 puan verilir.

3.3. **(6 puan)**

- Değişimin yalnızca Batı'dan alınan yeniliklerden oluşmadığının belirtilmesi **(1 puan)**

- Batı etkisini gösteren en az bir örneğin verilmesi: Avrupa'da gelişen matbaa teknolojisinin alınması (1. gelişme), III. Ahmed Çeşmesi'ndeki Avrupa etkili bezemeler (5. gelişme), tercüme heyetinin Batı'da yazılmış eserleri çevirmesi (2. gelişme) **(2 puan)**
- Geleneksel ya da Doğu kaynaklı unsurları gösteren en az bir örneğin verilmesi: İznik ve Kütahya çiniciliğinin canlandırılması (6. gelişme), helva sohbetleri (7. gelişme), Doğu'da yazılmış eserlerin de tercüme edilmesi (2. gelişme) **(2 puan)**
- Lale Devri'ndeki değişimin Batı'dan alınan yeniliklerle geleneksel Osmanlı kültürünün harmanlanmasıyla ortaya çıktığı yorumunun yapılması **(1 puan)**

Kısmi puan: Öğrenci değişimin yalnızca Batı etkisiyle gerçekleştiğini yazar ancak Batı etkisine doğru örnekler verirse en fazla 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 3.1. Bilim ve kültür: 1, 2; Sanat ve mimari: 5, 6; Toplumsal hayat: 7, 8; Kamu hizmetleri: 3, 4. 3.2. 1718'de Pasarofça Antlaşması imzalandıktan sonra Osmanlı Devleti savaşlardan uzak durarak barışçı bir politika izledi. Karlofça ve Pasarofça'daki yenilgiler Avrupa'nın askerî ve teknolojik bakımdan üstün olduğunu göstermişti; bu yüzden Avrupa'yı tanımak ve ondan yararlanmak gerekli görüldü. III. Ahmed ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa bu yenilikleri destekledi, Avrupa başkentlerine elçiler gönderildi. 3.3. Değişim yalnızca Batı'dan alınan yeniliklerden oluşmaz. Matbaanın kurulması ve III. Ahmed Çeşmesi'ndeki Avrupa etkili süslemeler Batı etkisini gösterir. Buna karşılık İznik ve Kütahya çiniciliğinin canlandırılması, helva sohbetleri ve Doğu eserlerinin tercüme edilmesi geleneksel unsurların sürdüğünü gösterir. Bu nedenle Lale Devri'nde Batı'dan alınan yenilikler geleneksel Osmanlı kültürüyle harmanlanmıştır.

Yanlış cevap: Matbaanın ya da tercüme heyetinin "Kamu hizmetleri" alanına, itfaiye teşkilatının "Toplumsal hayat" alanına yazılması; 3.2'de Lale Devri'nin bir savaş döneminde başladığının ya da değişimlerin Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra yaşandığının yazılması; 3.3'te örnek verilmeden yalnızca "Hayır, oluşmaz." yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

4. Doğru cevap:

4.1. **(6 puan)**

- Lale merakının saray çevresiyle sınırlı kalmayıp halka yayıldığının; halk arasında yarışma duygusunun ortaya çıktığının, Avrupa'dan lale getirildiğinin ve lale ticaretinin mücevhercilik gibi değerli bir iş hâline geldiğinin açıklanması **(2 puan)**
- Lale ticaretinin mücevhercilik gibi bir iş hâline gelmesinin bir süs bitkisi için büyük paralar harcandığını gösterdiğinin; gösteriş ve yarışma uğruna kaynakların harcanmasının israf olarak değerlendirilebileceğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- Lale ticaretinin bazı kesimlere gelir sağlasa da halkın geçim sıkıntısı çektiği bir dönemde aşırı tüketimin tepkilere yol açabileceğinin; kaynakların ihtiyaçlara göre ölçülü kullanılmasının (tasarrufun) önemine dikkat çekilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Değerlendirme israf ve tasarruf kavramlarıyla ilişkilendirilmeden yalnızca "lale çok sevildi" gibi bir ifadeyle yapılırsa en fazla 2 puan verilir.

4.2. **(6 puan)** Her başlık için doğru bir örnek 2 puandır.

- Ekonomik: yeni vergiler, işsizlik, pahalılık ya da esnafın yaşadığı zorluklar **(2 puan)**
- Siyasi: İran'da toprak kaybedilmesi ve yeni sefer kararı ya da liyakatsiz atamalar **(2 puan)**
- Toplumsal: eşkıyalık nedeniyle İstanbul'a yönelen göç, güvenlik endişesi ya da saray çevresinin gösterişli yaşam tarzına duyulan tepki **(2 puan)**

Not: Bir neden farklı bir başlıkta gerekçesiyle açıklanırsa (ör. pahalılığın toplumsal huzursuzluk olarak yazılması) kabul edilir; aynı örnek iki başlıkta puanlanmaz.

4.3. **(8 puan)**

- Değişim: İsyanla Lale Devri'nin sona erdiğinin; III. Ahmed'in tahttan çekildiğinin, Damat İbrahim Paşa'nın idam edildiğinin, köşk ve bahçelerin tahrip edilmesiyle dönemin gösterişli yaşam tarzının sona erdiğinin belirtilmesi **(3 puan)**
- Süreklilik: Matbaanın isyanda kapatılmadığının ve 1743'e kadar eser basmayı sürdürdüğünün; I. Mahmud Dönemi'nde ordunun Avrupa'dan getirilen uzmanlarla düzenlendiğinin ve hendesehanenin açıldığının belirtilmesi **(3 puan)**
- İsyanın yeniliklerin tamamına değil, daha çok ekonomik sıkıntılara, yöneticilerin yaşam tarzına ve yönetime karşı olduğunun; bu nedenle Avrupa'dan yararlanma anlayışının isyandan sonra da sürdüğünün yorumlanması **(2 puan)**

Kısmi puan: Yalnızca değişim ya da yalnızca süreklilik unsurları yazılırsa en fazla 4 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 4.1. Lale merakı saray çevresinden halka da yayıldı; halk arasında yarış başladı, Avrupa'dan lale getirildi ve lale ticareti mücevhercilik kadar değerli bir iş oldu. Bir süs bitkisi için mücevher alır gibi büyük paralar harcanması ve gösteriş için yarışılması israftır. Lale ticareti bazı kişilere gelir sağlasa da halkın vergi ve pahalılıktan şikâyet ettiği bir dönemde bu kadar harcama yapılması tepkiye yol açmıştır; kaynakların ölçülü kullanılması gerekirdi. 4.2. Ekonomik: yeni vergiler ve pahalılık. Siyasi: İran'da toprak kaybedilmesi ve liyakatsiz atamalar. Toplumsal: eşkıyalık yüzünden İstanbul'a göç edilmesi ve güvenlik endişesi. 4.3. İsyan Lale Devri'ni sona erdirdi: III. Ahmed tahttan çekildi, Damat İbrahim Paşa idam edildi, köşk ve bahçeler tahrip edildi. Ancak değişim tamamen sona ermedi. Matbaa kapatılmadı ve 1743'e kadar 17 eser bastı; I. Mahmud Dönemi'nde de ordu Avrupa'dan getirilen uzmanlarla düzenlendi ve hendesehane açıldı. Bu durum, isyanın yeniliklerin kendisine değil, daha çok ekonomik sıkıntılara ve yöneticilerin gösterişli yaşamına karşı olduğunu gösterir.

Yanlış cevap: Patrona Halil İsyanı'nın matbaayı kapatmak için çıktığının yazılması; isyan sonrasında tahta III. Mustafa'nın çıktığının yazılması; 4.2'de nedenlerin sınıflandırılmadan sıralanması; 4.3'te kaynaklara dayanmadan yalnızca "Değişim sona erdi." yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

5. Doğru cevap:

5.1. **(4 puan)** Kaynaklara dayanan her doğru ortak etki 2 puandır.

- Binaların yıkılmasıyla insanların evlerini terk ederek sokaklara ve açık alanlara (meydanlara, çadırlara) sığınması **(2 puan)**
- Şehrin ekonomik ve gündelik hayatının durması, zengin ya da yoksul herkesin büyük kayıplar yaşaması; halkın korku, panik ve derin bir üzüntü içinde kalması **(2 puan)**

Not: "Çarşıların kapanması" ile "zengin şehrin enkaza dönmesi" gibi ekonomik hayatın durduğunu gösteren ifadeler de ortak etki olarak kabul edilir.

5.2. **(6 puan)**

- Benzerlik: İki şehirde de depremin halk arasında ilahi bir ceza ya da Allah'ın gazabı olarak yorumlandığının, insanların suçlarını ve günahlarını düşünerek korku ve panik içinde kaldığının belirtilmesi **(2 puan)**
- Farklılık (Lizbon): Voltaire ve Rousseau gibi Aydınlanma düşünürlerinin depremi doğal bir olay olarak ele aldığının; "Tanrı neden iyi insanları da cezalandırıyor?" sorusu etrafında inanç tartışmaları başladığının, Kilise'ye duyulan güvenin sarsıldığının ya da depremi bilimsel olarak inceleme çabalarının sismolojinin temellerini attığının belirtilmesi **(2 puan)**
- Farklılık (İstanbul): Depremin daha çok dinî bir çerçevede (Allah'ın gazabı, ilahi bir sınav) yorumlandığının, Lizbon'daki gibi Avrupa çapında bir düşünce tartışmasına yol açmadığının; bunun yerine cami, vakıf ve loncalar aracılığıyla toplumsal dayanışmanın öne çıktığının belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Yalnızca benzerlik ya da yalnızca farklılık yazılırsa en fazla 3 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 5.1. İki şehirde de binalar yıkıldığı için insanlar evlerini terk edip sokaklara ve meydanlardaki çadırlara sığındı. Ayrıca çarşılar kapandı ve zengin-yoksul herkes büyük kayıplar yaşadı; halk korku ve üzüntü içinde kaldı. 5.2. İki şehirde de halk depremi Tanrı'nın cezası ya da Allah'ın gazabı olarak gördü. Lizbon'da ise Voltaire ve Rousseau gibi düşünürler depremi doğal bir olay olarak tartıştı, "Tanrı neden iyi insanları da cezalandırıyor?" sorusu soruldu ve Kilise'ye güven sarsıldı. İstanbul'da deprem daha çok dinî açıdan yorumlandı, büyük bir düşünce tartışması yaşanmadı; cami, vakıf ve loncalar aracılığıyla dayanışma öne çıktı.

Yanlış cevap: Kaynak B'deki şiirin Lizbon Depremi'ni anlattığının yazılması; Voltaire'in İstanbul Depremi hakkında eser yazdığının belirtilmesi; 5.1'de kaynaklarda yer almayan tsunami gibi bir etkinin iki deprem için ortak etki olarak gösterilmesi. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

6. Doğru cevap:

6.1. **(6 puan)**

- Tabloya dayanan birinci benzerliğin iki deprem için de doğru yazılması **(3 puan)**
- Tabloya dayanan ikinci benzerliğin iki deprem için de doğru yazılması **(3 puan)**

Kabul edilecek benzerlikler: İki şehrin de ülkenin en önemli ekonomik ve ticari merkezi olması, bu nedenle depremin ülke ekonomisini derinden etkilemesi; iki depremden sonra da devletin onarım ve yeniden inşa için ek gelir kaynakları bulması (ithalattan alınan ek vergi, evlerden alınan ek vergi, vakıf geliri); iki şehirde de depremden sonra yoğun bir inşaat ve onarım dönemi yaşanması; iki depremin de ticaret ve üretimle ilgili yapılara (liman tesisleri / değirmen, fırın ve depolar) zarar vermesi.

Kısmi puan: Benzerlik yalnızca bir şehir için yazılırsa ilgili ölçütten 1 puan verilir.

6.2. **(8 puan)**

- Birinci farklılığın iki depremle de ilişkilendirilerek doğru yazılması **(4 puan)**
- İkinci farklılığın iki depremle de ilişkilendirilerek doğru yazılması **(4 puan)**

Kabul edilecek farklılıklar: Etki alanı bakımından Lizbon Depremi'nin sömürge ticaretini ve yabancı tüccarları etkileyerek uluslararası bir ekonomik sonuç doğurması, İstanbul Depremi'nin etkisinin ise daha çok şehrin iç ekonomisinde ve halkın ekmek, su gibi temel ihtiyaçlarında görülmesi. Kaynakların sağlanması bakımından Lizbon'da Avrupa ülkelerinden yardım alınması ve yükün dış ticarete (ithal mallarına) yüklenmesi, İstanbul'da ise masrafların her evden alınan ek vergi ve vakıf gelirleri gibi iç kaynaklarla karşılanması. Kurumsal sonuç bakımından Lizbon'da kraliyet hazinesinin kurulmasıyla maliyenin merkezîleştirilmesi, İstanbul'da yeni bir kurum oluşturulmadan narh gibi geleneksel yöntemlerle fiyatların denetlenmesi. Kayıpların büyüklüğü bakımından Lizbon'da can kaybının ve ticari kayıpların çok daha büyük olması, İstanbul'da can kaybı daha az olmasına rağmen maddi zararın 22.000 kese gibi çok yüksek bir düzeye ulaşması.

Kısmi puan: Farklılık yalnızca bir deprem için yazılırsa ilgili ölçütten 2 puan verilir.

6.3. **(6 puan)**

- Birinci önerinin yazılması ve tablodaki bir bilgiyle ilişkilendirilmesi **(3 puan)**
- İkinci önerinin yazılması ve tablodaki bir bilgiyle ilişkilendirilmesi **(3 puan)**

Her öneride uygun önlemin yazılması 2 puan, önerinin tablodaki bir bilgiyle ilişkilendirilmesi 1 puandır.

Kabul edilecek öneriler: liman, su şebekesi, yol ve depo gibi altyapının depreme dayanıklı yapılması (tabloda liman tesislerinin, su şebekesinin ve yolların hasar görmesi); fırın, değirmen ve gıda depolarının güvenli hâle getirilmesi ve acil gıda stoku oluşturulması (ekmek temininin zorlaşması); deprem sigortası ya da afet fonu gibi önceden hazırlanmış mali kaynaklar oluşturulması (masrafların depremden sonra konulan ek vergilerle karşılanması); deprem sonrasında fiyat artışlarını önleyecek planların önceden hazırlanması (narh uygulaması); ekonomik faaliyetlerin tek bir merkezde aşırı yoğunlaşmasının önlenmesi (iki şehrin de ülkenin en önemli ekonomik merkezi olması).

Kısmi puan: Ekonomik zararla ilgisi olmayan öneriler (ör. yalnızca deprem çantası hazırlamak) için 1 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 6.1. İki şehir de ülkesinin en önemli ekonomik ve ticari merkeziydi; bu yüzden deprem ülke ekonomisini sarstı. Ayrıca iki devlet de yeniden inşa için ek gelir buldu: Lizbon'da ithal mallarından ek vergi alındı, İstanbul'da her evden ek vergi alındı ve vakıf gelirleri kullanıldı. 6.2. Lizbon Depremi sömürge ticaretini ve yabancı tüccarları etkilediği için uluslararası sonuçlar doğurdu; İstanbul Depremi'nin etkisi ise daha çok şehirdeki ekmek ve su gibi temel ihtiyaçlarda görüldü. Lizbon'a Avrupa ülkelerinden yardım geldi ve 1761'de kraliyet hazinesi kurularak maliye merkezîleştirildi; İstanbul'da ise masraflar ek vergi ve vakıf gelirleriyle karşılandı, fiyatlar narhla denetlendi. 6.3. Su şebekesi, yollar ve limanlar depreme dayanıklı yapılmalıdır, çünkü iki depremde de bu yapıların zarar görmesi ekonomiyi aksattı. Ayrıca deprem sigortası ve afet fonu gibi mali kaynaklar önceden oluşturulmalıdır; böylece masraflar Lizbon ve İstanbul'daki gibi depremden sonra konulan ek vergilerle karşılanmak zorunda kalmaz.

Yanlış cevap: Can kaybının İstanbul'da Lizbon'dan fazla olduğunun yazılması; Lizbon'daki tedbirlerin İstanbul'a, İstanbul'daki tedbirlerin Lizbon'a aitmiş gibi gösterilmesi; 6.3'te deprem sonrasına yönelik olup ekonomik zararla ilişkisi kurulmayan öneriler yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.